

SPORT TADBIRLARI LOGISTIKASINI RIVOJI MAMLAKATNING XALQARO OBRO‘ VA IQTISODIY DAROMADI MANBAYI

*Jalaliddin Paigamovich Narziev,
Iqtisodiyot fanlari nomzodi,
Sport tadbirlarini boshqarish va
tashkil etish kafedrası professorı,
O‘zbekiston davlat jismoniy
tarbiya va sport universiteti
E-mail: Jaloliddintermez@yandex.com*

Annotatsiya – quyidagi maqolada sport logistikasidagi musobaqalar, turnirlar va yirik sport tadbirlarini o‘tkazishda sportchilar, jamoalar, tomoshabinlar va jihozlarni tashish va joylashtirish muhim ahamiyatga ega, shuning uchun stadionlar tayyorligi, transport tizimi, xavfsizlik, tibbiy xizmat va vaqtni to‘g‘ri boshqarish bu jarayonning asosiy qismlari haqida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Sport logistikasi, Olimpiada, xalqaro musobaqalar, xizmatlar sifati, xarajatlarni kamaytirish, qat‘iy reja.

KIRISH

Sport logistikasida - musobaqalar, turnirlar va yirik sport tadbirlarini o‘tkazishda sportchilar, jamoalar, tomoshabinlar va jihozlarni tashish va joylashtirish muhim ahamiyatga ega. Stadionlar tayyorligi, transport tizimi, xavfsizlik, tibbiy xizmat va vaqtni to‘g‘ri boshqarish bu jarayonning asosiy qismlaridir. Masalan, Olimpiada yoki xalqaro musobaqalarda minglab odamlar ishtirok etadi va ularni samarali boshqarish logistikasiz mumkin emas. Umuman olganda, turizm va sport logistikasi xizmatlar sifatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va tadbirlarning muvaffaqiyatli o‘tishini ta‘minlaydi. Bu soha rivojlangan sari mamlakatning xalqaro obro‘si va iqtisodiy daromadi ham oshib boradi.

Sport tadbirlari logistikasi bu butun tuzilmani qamrab oladi. Bunga quyidagilar kiradi: o‘yinchilarni, xodimlarni va jihozlarni tashish; kiyim-kechak, asboblar va reklama materiallarini saqlash va inventarizatsiya qilish; joylar, mehmonxonalar va mahalliy hokimiyat organlari bilan rejalashtirish va muvofiqlashtirish.

Sport logistikasi ko‘pincha transport logistikasi bilan ifodalanadi. Logist sport anjomlarini tashish bo‘yicha topshiriq olganida, ular quyidagi bo‘limlarni o‘z ichiga olgan harakatlar rejasini ishlab chiqishlari kerak: tonna yoki tonna-kilometrda yuk tashish hajmi, yukni tashish uchun foydalaniladigan transport vositalarining soni va turi (yuklash va tushirish operatsiyalari uchun mavjud bo‘lgan aniq resurslarni hisobga olgan holda), kelib chiqishi (etkazib beruvchining joylashuvi) va mo‘ljallangan (mijozning texnik ishlashi va ish ko‘rsatkichlari).

Sport logistikasi — qatnashchilar, uskunalar va xizmatlarni o‘z vaqtida, xavfsiz

va samarali yetkazib berish tizimi. To'g'ri boshqaruv tadbirlar tajribasini oshiradi, xarajatlarni qisqartiradi va brend obro'sini mustahkamlaydi.

Sport tadbirlarini tashkil etishda samarali ishlash uchun sport logistikasining ayrim "sirlari" mavjud [1]:

1. Musobaqani tashkil etishning har bir bosqichida sportning geografiyasi, saviyasi va o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, jahon miqyosidagi ishtirokini saqlab qolish zarur;

2. Rejalashtirish, muvofiqlashtirish, jamoaviy ish, jasorat, texnik ko'nikmalar va tezkor javob - sport tadbirini samarali logistika muvaffaqiyatining kalitidir;

3. Har qanday sport va madaniy tadbirning belgilangan sanalari bor, ular mezbon shahar maqomini berishda tasdiqlanadi; voqea keyinroq boshlanmaydi;

4. Mijozning o'ziga xos talablariga muvofiq yuklarni etkazib berish jarayonini samarali tashkil etish logistika guruhining voqea sahnasi ortidagi ko'rinmas ishi;

5. Logistika operatorida muammoni hal qilish yoki import qilish, voqea vaqtida xizmat ko'rsatish va orqaga eksport qilish vaqtida o'z harakatlarini to'g'rilash uchun ikkinchi imkoniyat yo'q - shunga ko'ra, ish jarayonlari va tartiblarini takomillashtirish, shuningdek, xodimlarni o'qitish uchun vaqt bo'lmaydi;

6. Har qanday ishda bo'lgani kabi, logistika operatori ham mumkin bo'lgan forsmajor holatlarini hisobga olishi kerak.

Sport tadbirlarini tashkil etishda yordam beruvchi logistika operatorlarining samarali ishlashini ta'minlash uchun quyidagilar e'tiborga olinishi kerak:

1. Logistika kompaniyalari sportning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishlari kerak;

2. Kompaniya vakolatxonalarini til to'siqlarini bartaraf etish va alohida mamlakatlarning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun dunyoning turli burchaklarida joylashgan bo'lishi kerak;

3. Logistika operatorlari sportchilarning faqat o'z chiqishlariga e'tibor qaratishlarini ta'minlashi kerak;

4. Katta sport musobaqasi bir kun yoki hatto bir soat kechikib boshlana olmaydi, shuning uchun kompaniya o'z mijozlariga vazifalar, mumkin bo'lgan tahdidlar va xavflarni tavsiflovchi loyiha jadvalini taqdim etishi kerak.

ADABIYOTLAR SHARHI

Sportda logistikani o'rganish masalalari bilan ko'pchilik mahalliy va xorijiy olimlar shug'ullangan. Ular orasida Ye.A.Ryazanova, A.A.Muromseva, I.A.Ivleva va boshqalarning ishlarini qayd etish mumkin. Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarni davom ettirish va mavzuning ayrim masalalarini batafsilroq o'rganish zarur deb hisoblaymiz.

Bugungi kunda logistika ilmiy va amaliy faoliyat sifatida Ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarda o'zgarish jarayonlari sifatida oqimlarni boshqarish mahalliy, milliy va xalqaro darajada xo'jalik yuritishning barcha sohalari va tarmoqlariga kirib bordi va ijtimoiy-madaniy faoliyatni tartibga solish [2-6], shu bilan birga sport logistika zanjirlari elementlarining o'ziga xos jihatlari mavjud bo'lgan soha [7-8], o'z yo'nalishi, maqsadi, integral mantig'i, vazifalari, prinsiplari, usullari, funksiyalari, vaqt va makonda rivojlanish strategiyasi va taktikasi [10]. Sportda logistikani joriy etish

zamonaviy innovatsion logistika texnologiyalarini qo'llash [11]. Sport tadbirlari dunyoning turli nuqtalarida o'tkazilmoqda logistika va boshqaruv tashkilotlari faoliyatidan samarali foydalanish mumkin bo'lmoqda resurslar va vaqt hamda sport tadbirlari, musobaqalarni belgilangan muddatlarda o'tkazish kabi masalalar ilmiy yoritilgan, ammo iqtisodiy daromad ko'rish chora-tadbirlari chuqur yoritilmagan.

METODOLOGIYA

Sport logistikasining o'ziga xosliklari va boshqaruv xususiyatlari – bu, vaqt, aniqlik va xavfsizlik markaziy ahamiyatga ega. Musobaqa avvalidan yakunigacha bo'lgan har bir bosqich qat'iy rejalashtiriladi, unda uskuna boshqaruvi - Sport jihozlarini qadoqlash, xavfsiz transport va inventar nazorati, Akreditatsiya va personal - Kirish nazorati, xodim va ko'ngillilar jadvali, aloqalar, Tibbiy va xavfsizlik protokollari - Favqulodda holatlar uchun tibbiy nuqtalar va evakuatsiya yo'llari kabi ma'lumotlarni inobatga olish zarur.

Sport tadbirlarini tashkil etishda ishtirokchilarni joylashtirish va turar joy masalalari logistik jarayonlarni tarkibidan o'rin olgan, ya'ni mehmonxona va sport inshootlarini boshqarish bu mehmonxonalar va sport inshootlarini muvofiqlashtirish uchun: joylashuv, yotoq zaxiralari, transport-tizimi va xizmat darajasi mosligi muhim.

Sport tadbirlari logistikasi metodologik asosida rezervatsiya strategiyasi shakllanishi – bu blok-rezervlar, guruh paketlari va dinamik narxlash tizimi muhim o'rin tutadi, ommaviy joylashuvni asosida - ishtirokchilar va tomoshabinlar uchun qulay kirish va chiqish chora-tadbirlari yotadi, xizmat ko'rsatish esa sport logistikasi uchun muhim tashkiliy qismidan iborat jarayon - ovqatlanish, dam olish va qayta tiklash zonalarini mavjud bo'lishi ko'zlangan katta daromadga olib kelishi mumkin.

Metodologiyani qo'llashning asosiy sohalari (logistika 7R). Tadqiqot odatda «logistikaning 7 qoidasi» ni ta'minlashga qaratilgan:

1. Mahsulot: Zarur sport uskunalarni yetkazib berish.
2. Mijoz: Sportchilar/tomoshabinlar ehtiyojini qondirish.
3. Miqdori: Jihozlash/yuklar hajmining aniq hisob-kitobi.
4. Holati: Sport anjomlarining yaxlitligini ta'minlash.
5. Joy: Musobaqaning aniq joyiga yetkazish.
6. Vaqt: O'z vaqtida (ayniqsa o'yinlar jadvali uchun muhim).
7. Qiymati: Transport va operatsiya xarajatlarini minimallashtirish.

Tadqiqot o'tkazishning asosiy bosqichlari:

1. Tayyorlov: Maqsad, obyekt va metodologiyani aniqlash.
2. Tahliliy: Joriy oqimlar to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, muammolarni aniqlash (masalan, yetkazib berishning kechikishi).
3. Optimallashtirish: Modellarni ishlab chiqish, optimal yo'nalishlar va pudratchilarni tanlash.
4. Yakuniy: Taklif etilayotgan logistika yechimlarining samaradorligini baholash.

Tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlari:

1. Yirik sport tadbirlari logistikasi (Mega-events).
2. Professional klublarda zaxiralarni boshqarish.

3. Sport sanoatida omborxonalar hisobini raqamlashtirish.

TAHLIL VA NATIJALAR

Sport logistikasini tahlil qilish va o'rganish sport tadbirlarini tashkil etishda oqimlarni boshqarish jarayonlarini (odamlar, asbob-uskunalar, axborot), klublar yoki infratuzilma faoliyatini o'rganishdan iborat. Sport logistikasini o'rganishning asosiy natijalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Tarmoqning o'ziga xos xususiyatlarini tushunish: Vaqtning yuqori tanqidiyligi («aniq o'z vaqtida»), maxsus asbob-uskunalarini tashish va ishtirokchilar/tomoshabinlarni yo'lovchilar tashish zarurligi kabi xususiyatlar ajratib ko'rsatilgan.

Jarayonlarni optimallashtirish: Tahlil logistika zanjirlaridagi muammolarni aniqlash imkonini beradi, bu esa xarajatlarni qisqartirish, yetkazib berishni tezlashtirish va xizmat ko'rsatish sifatini oshirishga olib keladi.

Modellashtirish usullarini ishlab chiqish: O'rganish sportda samarali logistika tizimlarini shakllantirish uchun prognozlash va modellashtirish usullaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Samaradorlikni baholash: Servisni baholash, yetkazib berish sikllari davomiyligi va investitsiyalarni qaytarishni o'z ichiga olgan ko'rsatkichlar (KPI) ishlab chiqildi.

Murakkab tizimlarni boshqarish: Natijalar mahalliy va xalqaro tadbirlarni qamrab oluvchi jismoniy tarbiya sohasidagi logistika tizimlarining ishlashi to'g'risidagi nizomlarni o'z ichiga oladi.

Tahlillar tashish, saqlash va xizmat ko'rsatish to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plashni o'z ichiga oladi, bu esa sport tadbirlarini tashkil etishni takomillashtirish imkonini beradi.

Zamonaviy sportda logistikaning dolzarbligi juda yuqori, chunki logistika operatsiyalari vaqt va resurslarni tejash, sport tadbirlari tizimining resurs salohiyatini o'zgartirish bo'yicha oqilona boshqaruv qarorlarini qabul qilish, shu jumladan, keng ko'lamli sport tadbirlarini o'z vaqtida tashkil etish va o'tkazish imkonini beradi. Jumladan, sport musobaqalari sport tadbirlarining tasdiqlangan kalendar rejasiga muvofiq o'tkaziladi; sport-texnik sharoitlar; musobaqalarni o'tkazish qoidalari, dasturlari, reglamentlari. Ularni tayyorlash bosqichida ham, o'tkazish bosqichida ham logistika konsepsiyalari, texnologiyalari, usullari qo'llanilmoqda.

Materiallar, sport uskunalarini, oziq-ovqat mahsulotlari xarid qilish; ularni omborlarga joylashtirish va zaxiralarni shakllantirish; ishtirokchilar va tomoshabinlarni ko'chirish, mehmonxona sektoriga joylashtirish; musobaqalarni tashkil etish va o'tkazishni kadrlar bilan ta'minlash va axborot bilan ta'minlashni shakllantirish - bu harakatlar logistikaning funksional sohalarida (xarid, sotish, transport, servis, taqsimlash, ombor, axborot, kadrlar va boshqalar) belgilangan logistika operatsiyalari bilan birga olib boriladi. Ushbu sport tadbirini logistika nuqtai nazaridan tashkil etish va o'tkazish bo'yicha barcha ishlar minimal moddiy va vaqtinchalik xarajatlarga yo'naltirilgan.

Sport logistikasi ko'pincha transport logistikasi bilan ifodalanadi. Logistika sport anjomlarini tashish bo'yicha topshiriq olganida, ular quyidagi bo'limlarni o'z ichiga

olgan harakatlar rejasini ishlab chiqishlari kerak: tonna yoki tonna-kilometrda yuk tashish hajmi, yukni tashish uchun foydalaniladigan transport vositalarining soni va turi (yuklash va tushirish operatsiyalari uchun mavjud bo'lgan aniq resurslarni hisobga olgan holda), kelib chiqishi (etkazib beruvchining joylashuvi) va mo'ljallangan (mijozning texnik ishlashi va ish ko'rsatkichlari) texnik vositalar. Logistning vazifalariga quyidagilar kiradi: 1) Transport yo'nalishlarini rivojlantirish. 2) Barcha turdagi va mijozlar guruhlarini uchun optimal ta'minot zanjirlarini ishlab chiqish. 3) Mijozlarga buyurtmalarni yetkazib berish uchun transport va logistika kanallarining optimal turlarini tanlash.

Logistika sport tadbirlari bilan shug'ullanadigan kompaniya va tashkilotlarning ta'minot zanjiri muammolarini hal qilish uchun echimlarni taqdim etadi.

XULOSA

Bundan xulosa qilish mumkinki, sportdagi logistika ajoyib tadbirlarni tashkil etish va o'tkazishda muhim rol o'ynaydi. Bu sportning barcha tarkibiy qismlari samaradorligini oshirish, shuningdek, sport salohiyati va kelajakdagi rivojlanishini kengaytirishga qaratilgan. Sportda logistikani rivojlantirish istiqbollari ancha qulay. Transportni yaxshilash bo'yicha ishlar 2027 yilgacha davom etishi rejalashtirilgan. Bu ish transport oqimini yaxshilash va sportdagi logistika muammolarini hal qilish imkonini beradi.

Ularning samarali faoliyat ko'rsatishi boshqaruvni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab etadi moddiy va axborot oqimlari, jarayonlarni optimallashtirish va innovatsion yechimlarni joriy etish. O'zbekiston Respublikasida sport industriyasining logistika infratuzilmasini rivojlantirishda sezilarli o'sish kuzatilmoqda ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishga va aholi o'rtasida jismoniy tarbiyani rivojlantirishga ko'maklashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Воронов В.И. Илмий тадқиқот асослари: Дарслик / В.И. Воронов, В.П. Сидоров. – Владивосток: ВСУЕС нашриёти, 2013. – 160 б.
2. Воронов В.И. Методологические основы формирования и развития региональной логистики: Монография. Владивосток: Изд-во Дальневосточного Университета, 2003. - 316 с.
3. Логистика и управление цепями поставок. Теория и практика. Основы логистики. Аникин Б.А.; Родкина Т.А.; Волочиенко В.А.; Заичкин Н.И.; Межевов А.Д.; Федоров Л.С.; Вайн В.М.; Воронов В.И.; Водянова В.В.; Гапонова М.А.; Ермаков И.А.; Ефимова В.В.; Кравченко М.В.; Серова С.Ю.; Серышев Р.В.; Филиппов Е.Е.; Пузанова И.А.; Учирова М.Ю.; Рудая И.Л. Учебное пособие / Москва, 2014.
4. Ермаков И., Петухов Д. Постановка проблемы развития национальной логистической системы. Логистика, 2014. № 11 (96). С. 56-59.
5. Петухов Д.В. Теоретические принципы разработки стратегии развития национальной логистической системы управления. Управление, 2015. Т.3. № 2. С. 37-42.

6. Воронов В.И. Международная логистика. Вестник университета (Государственный университет управления), 2004. Т. 700. с. 700
7. Абдулабекова Э.М. Развитие логистики. Гуманитарные науки: новые технологии образования. Материалы 10-й Региональной научно-практической конференции 19-20 мая 2005 г. Махачкала: ИПЦ ДГУ, 2005.
8. Воронов В.И., Воронов А.В. Основные элементы эволюции элементов цепей поставок в международной логистике ЛОГИСТИКА. Проблемы и решения. Международный научно- практический Украинский Журнал, 2013. № 2. Украина. Харьков.
9. Воронов В.И., Воронов А.В., Лазарев В.А., Степанов В.Г. Международные аспекты логистики: Учебное пособие / Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2002. 168 с.
10. Лазарев В.А., Воронов В.И. Трансграничная логистика в евразийском таможенном союзе. [Текст]: монография: / Государственный университет управления, Институт управления на транспорте, в индустрии туризма и международного бизнеса ГУУ. М.: ГУУ, 2014. 158 с.
11. Воронов В.И., Воронов А.В. Международная логистика пространств и границ: основные аспекты формирования понятия, миссии, целей задач, функций, интегральной логики, принципов и методов. Управление, 2015. Т. 3. № 2. - С. 27-36.
12. Алимова С.Г. Инновации в предпринимательской деятельности. Монография. Т.: Издательство “Тиб нашр”. 2025г. 120с.
13. Алимова С.Г. Цыфровая трансформация в сфере здравоохранения— это минимизация и снижение затрат в будущем. JOURNAL OF ADVANCED RESEARCH AND STABILITY (JARS). 2021
14. Alimova S.G. " Зелёная экономика с точки зрения биоэтики" Ethics and Integration Issues in Medical Education. TTA Conference Proceedings. Vol. 2, 2021. 90-93 page.
15. Alimova S. G. SOG‘LIQNI SAQLASHDA MOTIVATSIYA USULLARI. “Innovations in Science and Technologies” илмий-электрон журналы ISSN: 3030-3451. 3 / 2026 йил. 86-94 бетлар.